

Dr. Berkes Károlyné (osztályvezető ügyész, Fővárosi Főügyészség):

A FIATALKORÚ BŰNÖZÉS ÚJ JELLEGZETESSÉGEI ÉS A FIATALKORÚAK ELŐZETES LETARTÓZTATÁSA

A fiatalkorú bűnelkövetők száma 1989. évben 9661, 1997. évben 13955 volt országosan. Az emelkedés mintegy 50%-os. Ugyanebben az időszakban a gyermekkorú "bűnelkövetők" száma 1989-ben 3723, 1997-ben 4287 volt országosan, az emelkedés itt mintegy 15%-os.

A számszerű növekedés folyamatában a megjelölt időszak mintegy feléig tartott: 1992-ben a fiatalkorú bűnelkövetők száma 15.476 volt, 1993-tól folyamatos csökkenés észlelhető. Ez a tendencia azzal magyarázható, hogy levonult az a népesedési hullám, ami az 1970-es évek végén, illetve az 1980-as évek elején bevezetett népesedéspolitikai intézkedések hatására a születések számának nagyobb mértékű növekedését, és ebből fakadóan a gyermek- és fiatalkorú korosztály számszerű emelkedését eredményezte.

Az előbb említett számszerű csökkenés mellett ugyanakkor egyre emelkedett a 10.000 fiatalkorú lakosra jutó bűnelkövetők száma: ez a szám 1993-ban 213,9, 1997-ben 246,7 volt. A fiatalkorú bűnelkövetőknek az összes ismertté vált bűnelkövetőhöz mért aránya 10,5%-ról 12,2%-ra növekedett.

A rendszerváltozást követően a pozitív változások mellett több, a fiatalkorú bűnözésre is ható jelenséggel találkoztunk. A teljesség igénye nélkül említeném a munkanélküliség megjelenését, egyes rétegek leszakadását, a jelentős jövedelmi különbségek kialakulását, a továbbtanulás lehetőségének anyagi okokból történő beszűkülését, a fekete-munka minden eddiginél nagyobb elburjánzását, a társadalomban ható agresszió növekedését és még sorolhatnám.

Az előbbiek előrebocsátása mellett rátérek a fiatalok bűnözés jellegzetességeire. Az általam szerzett tapasztalatok fővárosiak, miután azonban a főváros az ország fiatalok bűnözéséből mintegy 20-22%-ban részesedik, úgy vélem, tapasztalataink nagyjából az ország fiatalok bűnözésének jellegzetességeit is megfelelően tükrözik.

Tapasztalataink szerint a fiatalok bűnözés évek óta aggasztóan durva. Az élet elleni, továbbá az erőszakos jellegű bűncselekményeknél nagyfokú agresszivitás, a sértettek szükségtelen - a törvényi tényállás követelményein túlmenő - többlet bántalmazása, és esetenként kifejezetten kegyetlen végrehajtási mód jellemzi.

A fővárosban évente mintegy 6-7 befejezett és mintegy 4-5 kísérleti szakban maradt emberölésben emelünk vádat, és ezek közül ritka az alapeset. A különös kegyetlenség a bűncselekmények zömére jellemző, és nem ritka a nyereségvágyból történő elkövetés sem. E bűncselekménynél és a rablásoknál is, a védtelen sértetti kör tudatos kiválasztása, az időskorúak, illetve a kisiskolás gyermekkorúak durva bántalmazása riasztó jelenség.

Az elmúlt pár év sajnos gazdag esettárából utalhatok arra az ügyre:

- melyben a fiatalok gyanúsított lefejezte a gyermekkorú sértettet;
- vagy ahol a három fiatalok elkövető pár ezer forint érték megszerzéséért villanyzsinórral gúzsbakötötte, majd szó szerint agyonverte az idős sértettet;
- megemlíthetem a taxis sértett sérelmére 1997 novemberében a két - alig 14 éves - leány által elkövetett emberölést;
- az 1998. január 13-án elkövetett bérnyílkozást, melyet a válófélben lévő feleség rendelt meg 500.000 Ft kifizetésének ígéretével egy fiatal felnőttél, aki a végrehajtásba bevonta

fiatalkorú ismerősét is. Az emberölést ketten hajtották végre, a sértett férjet egy baseball ütővel félig agyonverték, utána gúzsbakötötték, fojtogatták, ütlegelték, majd elföldelték;

- kísérleti szakban maradt annak a 16. életévét be sem töltött fiatalkorúnak a cselekménye, aki korábbi szomszédjukat, az őt mindig szeretettel fogadó 90 éves sértett nénit támadta meg, nehéz tárgyakkal ütlegelte a fején, többször megtaposta, fejét a falba verte, súlyos tárgyat dobott rá. Kifürkészhetetlen csoda, hogy a sértett nem halt bele sérüléseibe. A fiatalkorú kábítószer vásárlása érdekében vitte el a sértett és családtagjai értéktárgyait és pénzét;

- külön említést érdemel, hogy a taxis ügy tárgyalása közben, amely ügy a tömegkommunikációban elég nagy nyilvánosságot kapott, a perbeszédék és az ítélelhozatal előtti napon, újabb taxis sérelmére követett el egy fiatalkorú fiú élet elleni bűncselekményt.

Eldurvultak a rablások is. A bűncselekmény elkövetésénél több esetben az eszköz, esetenként a veszélyes eszköz: a kés, a gázpisztoly igénybevétele dominál. Jellemzőként megemlíthetem:

- azt a 14. életévét alig betöltött fiatalkorút, aki gyermekkorú társával együtt sorozatban követett el rablást forgalmas helyen - a metró mozgólépcsőjén, pályaudvarok környékén, stb. -, esetenként rugós késsel kényszerítette a sértetteket értékeik átadására, illetve az elvétel tűrésére;

- 1996 decemberében egy fiatalkorú és egy fiatal felnőtt Máriaremetén egy postahivatalban gázpisztollyal, álarcosan postarablást követett el, mintegy 700.000 Ft-tal távoztak;

- 3 éve született jogerős ítélet abban az ügyben, melyben a 17 éves fiatalkorú (ő volt az ész) felnőtt korú társával (ő volt az erő) egy pénzváltó helyről 10 millió Ft értékben készpénzt és valutát rabolt el.

Divatba jöttek az ún. vetkőztetős rablások, amikor zömében fiatalkorú elkövetők sorozatban támadnak meg, többségében világos nappal, forgalmas helyen, náluk valamivel fiatalabb sértetteket, és őket durván bántalmazva veszik el divatos sportcipőjüket, dzsekijüket, farmernadrágjukat, órájukat és egyéb értékeiket. Előfordult, hogy a sértettek a hideg időben a róluk lehúzott cipő és megfelelő felsőruha helyett a "csereként" odadobott szakadt pólóban, elnyűtt nadrágban és zokniban menekültek haza.

Évente pár alkalommal emelünk vádat olyan ügyben, melyben 3-4 fiatalkorú, esetenként gyermekkorú vagy fiatal felnőtt társakkal sorozatban követett el rablást gyermek- és fiatalkorúak, illetve időskorú sértettek sérelmére.

- Nemrég zárult jogerős ítélettel az az ügy, melynek négy fiatalkorú és két felnőtt vádlottja 1997 késő őszén egy hét alatt 18 személy sérelmére követett el rablást. A gyermek-, illetve fiatalkorú sértetteket a nap különböző szakaiban, de általában reggel vagy kora délelőtt támadták meg és fosztották ki. A sértetteket villamos- vagy autóbuzsmegállóban, járműveken vagy forgalmas helyen szemelték ki, ezt követően őket néptelen helyre (Duna-part, néptelen park, stb.) kényszerítették vagy csalták, ahol durván bántalmazták, majd elvették ruhájukat, cipőjüket, műszaki cikkeiket órájukat, pénzüket. A sértettek - egy kivételével, akinél egy járókelő megzavarta a tetteseket - valamennyien sérülést szenvedtek a bántalmazástól, ami az értéktárgyak elvétele után is folytatódott. A fiatalkorú elkövetők közül egy volt 17 éves, a másik három alig töltötte be 15. életévét.

Az élet elleni bűncselekményeknél, a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekményeknél és főként a rablásoknál zömében a csoportos elkövetés a jellemző. A csoport tagjai közül - a vegyes ügyekben - nem ritkán a fiatalkorú elkövető a domináns szerep.

Ugyancsak a csoportos elkövetés jellemzi a gépjármű lopások, a gépjárműről és a gépjárműből történő lopások, továbbá a betöréses lopások javarészét is. A gépjármű lopásoknál már találkoztunk azzal a jelenséggel, hogy a fiatalok is bekapcsolódtak a szervezett bűnözésbe, megrendelésre lopták a nagy értékű személygépkocsikat, és adták tovább értékesítésre a felnőtt korú társaknak.

Ugyanilyen szervezettséggel követtek el lakásbetörés sorozatokat is.

A gépjármű lopásoknál, a gépjárműből, illetve a gépjárműről történő lopásoknál, valamint a lakás- és üzletbetöréseknél általában jellemző, hogy a felnőtt korúak jórésztben a zsákmány megvásárlásában játszanak inkább szerepet.

A bűncselekmények elkövetésében közrejátszó oksági tényezők közül a leggyakoribb az anyagi haszonszerzés, a rossz baráti környezet, az átmenti pénzzavar; az elkövetők személyére jellemző tulajdonságoknál pedig az agresszivitás.

A vagyon elleni bűncselekményeknél a legutóbbi időszakban előforduló új jelenség, hogy a gépjármű-biztosítási csalásoknál és a bankcsalásoknál már nem egy esetben fiatalok elkövető is szerepelt.

Az üzleti lopásoknál az utóbbi években már nemcsak a saját fogyasztásra, illetve használatra történő lopás fordul elő, hanem kifejezetten értékesítés végett visznek el jól eladható műszaki cikkeket, márkás italt, dohányárut, ruhaneműt és kozmetikumot.

Divatos lett a benzinlopás az utcán parkoló gépkocsikból. Saját gépkocsijuk üzemanyag szükségletét és esetenként alkatrész pótlását ilyen módon biztosítják.

Az erőszakos jellegű bűnözésen belül a garázdaságot, a testi sértést, a rongálást a "belekötök, mert rossz kedvem van és megverem!"; a játszótéri felszerelést, az aluljárók világító

berendezését, a telefonfülkéket, a lakóházak lépcsőházait rongáló cselekményeket pedig a "szétverem" szemlélet jellemzi. Esetenként a vélt vagy valós sérelmet akarják verekedéssel, okatlan rongálással megtorolni, de passzióból, pusztá vandalizmustól vezetve is elkövetik ezeket a bűncselekményeket.

Az elmúlt években emelkedett az okirat-hamisításokat megvalósító fiatalok elkövetők száma is. Leginkább a gépkocsi értékesítéseknél, amikor a jármű már a sokadik vevőhöz került anélkül, hogy az átírás és az ezzel kapcsolatos illeték lerovása bármelyiknél is megtörtént volna, kszítenek hamis adásvételi szerződéseket, és e cselekményekbe a fiatalok is bevonják.

1998-ban a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Osztálya több - a nyelvvizsga bizonyítvány hamisításával kapcsolatos - ügyet fejezett be, ezekben a felnőtt korúak mellett több fiatalok elkövető is szerepelt. Volt olyan ügy is, melyben a felnőtt korúak mellett egyetlen fiatalok elkövető szervezte döntően a hamisításokat.

Az utóbbi évben jelentősen nőtt a kábítószeres ügyek száma. Közel 70 olyan ügy irata érkezett osztályunkra, amely kábítószerrel visszaélés miatt indult. A cselekmények száma ennél több, mert más ügyekben is előfordult, hogy az egyéb bűncselekmények mellett kábítószerrel visszaélést is elkövettek. E bűncselekmény kategóriában a számszerű növekedés mellett minőségi változás is megfigyelhető, az ügyek jellege is változott. Számos elkövető már nem csupán fogyasztója, hanem terjesztője is volt a kábítószernek. Az elkövetés helyszíne már nemcsak a fiatalok által látogatott szórakozóhely volt, hanem egyre gyakrabban az iskola, a kollégium, ahol a fogyasztás mellett értékesítés is folyt. E jelenség veszélyességét fokozta, hogy néhány esetben az iskola tanára adott el diákjainak kábítószer. Jelenleg folyik annak az ügynek a nyomozása, melyben a kábítószer fogyasztó apa két fiatalok gyermekét először rászoktatta a kábítószerre, majd őket is bevonta a terjesztésbe.

Az alkalmazott szerek fajtájában az előző évekhez képest a változás abban mutatkozik, hogy növekedett a heroin fogyasztók száma. Vannak olyan elkövetői csoportok - pl. a zsebtolvajok -, akiknek mintegy fele ma már a bűncselekmény útján szerzett pénzt heroin vásárlására fordítja. Ebben az elkövetői körben esetenként már túladagolás miatti halálessel is találkoztunk. A zsebeseknél, a heroinra való rászakás miatt, egyre nő az agresszivitás. Amennyiben a zsebelésnek indult elvétel akadályokba ütközik vagy meghiúsul, a cselekmény gyakran átmegy rablásba, a kábítószer-függő elkövető mindenáron meg akarja szerezni az adagja megvásárlásához szükséges pénzt, és ha ez mégsem sikerül, esetenként ezt megtorolja.

- 1997-ben emeltünk vádat az ellen a fiatalkorú zsebes ellen, aki az intézeti nevelésbe vett, de az intézetből folyamatosan szökésben lévő fiatalkorú és ugyancsak zsebtolvajlásból élő élettársával együtt, az egyik aluljáróban akart egy nőt értékeitől megkönyíteni. A kiszemelt sértett közelében haladó nő figyelmeztette a sértettet, aki erre magához szorította a táskáját. A meghiúsult elvétel miatti dühében a fiatalkorú zsebes fiú leköpdöste, szidalmazta és olyan erővel ütötte arcon a jó szándékú közbelépő járókelőt, hogy annak arccsontja eltört.

A fiatalkorú bűnelkövetők zöme - több mint 70% - teljes családban nevelkedik. Elvált szülő neveli 20%-ukat, az állami nevelésben lévők aránya mintegy 6-7%.

Itt kell megjegyezni, hogy az utóbbi években jelentősen emelkedett a kiskorú veszélyeztetése miatt indult ügyek száma. A cselekmények esetenként kifejezetten durvák, a gyermekekkel szembeni szülői agresszió aggasztóan súlyos. Az ilyen családban élő gyermekek maguk is agresszív felnőttekké válhatnak és saját családjukba, környezetükbe örökíthetik át a durva bánásmódot, az alkoholizmust, a gyengébbekkel szembeni erőszakos fellépést.

A fiatalkorú bűnözés változásához hozzátartozik az is, hogy az utóbbi években a bűnelkövetők között jelentősen növekedett a foglalkozás nélküliek és az eltartottak aránya, egyre nagyobb számú elkövető nem tanul és nem is dolgozik.

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések száma az 1980-as évek végétől fokozatosan csökkenő tendenciát mutat. Az előzetes letartóztatásba helyezett fiatalkorú bűnelkövetők aránya 1987-ig meghaladta a 10%-ot, 1988-tól fokozatosan csökkent, 1997-ben országosan 3,7%-uk volt előzetes letartóztatásban. Ugyancsak csökkent az őrizetbe vett fiatalkorú bűnelkövetők száma is. 1985-ben az elkövetők 19,4%-a, 1997-ben 9,2%-a volt őrizetben.

A fővárosban hosszabb idő óta csak a kiemelkedő súlyú élet elleni bűncselekményt, a csoportos rablást vagy egyéb okból veszélyes rablást, a durva erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekményt, vagy a sorozat-bűncselekményt elkövető fiatalkorú esetében teszünk indítványt az előzetes letartóztatás elrendelésére. A bíróság az esetek döntő többségében azonosul indítványunkkal és elrendeli az előzetes letartóztatást.

1996. május 1. napjától jogszabályi változás folytán lehetőség nyílt arra, hogy fiatalkorúnál az előzetes letartóztatás foganatosítására a rendőrségi fogda, illetve a BV Intézet mellett, a bíróság javítóintézetet jelöljön ki. Jelenleg országosan három intézet, a leányok számára a Rákospalotai Javítóintézet, a fiúk részére az erre a célra átalakított Szőlő utcai Intézet, valamint Debrecenben - a korábban leányok elhelyezésére szolgáló - Intézet biztosít ilyen lehetőséget. A két budapesti intézet törvényességi felügyeletét osztályunk látja el, havonta végzünk fogdavizsgálatot. A jogszabályi változás tapasztalatai igen kedvezőek. Mindkét budapesti intézetben hozzáértő pedagógus gárda végez színvonalas munkát, az oda bekerülő fiatalkorúak képzése, munkával való foglalkoztatása, a szabadidő értelmes eltöltésének biztosítása megoldott. Arra törekszünk, hogy az

előzetes letartóztatásba kerülő fiatalkorú bűnelkövetők csak a nagyon szükséges ideig maradjanak rendőri fogdában, BV Intézetben, vagy már eleve ezek helyett a javítóintézetbe kerüljenek.

Mindhárom intézet országos hatáskörrel működik, túlnyomó részben tehát nem az intézet telephelyén vagy annak környékén lakó fiatalkorúak nyernek ott elhelyezést. Ennek ellenére a szökések száma elenyésző, az oda bekerülő fiatalok jól érzik magukat. A jogerős ítélet megszületése után azok a fiatalkorúak, akik itt töltötték előzetes letartóztatásukat, már kedvezőbb irányba átformálódva, jó irányban megváltozva kerülnek tovább a javítóintézetbe, illetve a BV Intézetbe.

A jogszabályi változás hatálybalépését követően megszülettek az intézetek működését és az előzetes letartóztatás ott történő foganatosításának zavartalanságát biztosító háttérjogszabályok. Az ott elhelyezett előzetes letartóztatottakat időnként szállítani kell tárgyalásra, nyomozási cselekmény elvégzéséhez, orvosi kezelésre, stb. Kezdeti aggályaink a szállítás biztonságát, valamint a nyomozás érdekeinek veszélyeztetését illetően megszűntek, a szállítás megoldott, az összebeszélés veszélye pedig kiküszöbölhető.

Valamennyi intézetben olyan átépítés történt, az épületet olyan módon alakították ki, ami messzemenően szolgálja azt a funkciót, melynek betöltésére ezt a végrehajtási formát kitalálták. Az előzetes letartóztatás itt történő foganatosítása valóban hivatott annak a hátránynak a kiküszöbölésére, amely a káros hatásoknál fogva óhatatlanul éri a fiatalkorúakat a rendőrségi fogdában, illetve a BV Intézetben való elhelyezésnél.